

NIVALALAIS- JA ESPOOLAISNUORTEN MURTEEN TILANTEINEN VAIHTELU

Suomen kielen
kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
13.1.2023

Maria Luokkanen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. AINEISTO JA KÄSITELTÄVIEN MURTEIDEN KUVAUS	3
2.1. Aineisto	3
2.2. Informantit	4
2.3. Nivalan murre	4
2.4. Pääkaupunkiseudun murre	6
2.5. Litterointi	7
3. TEORIAT JA METODIT	9
3.1. Sosiolingvistiikka ja dialektologia	9
3.2. Kvantitatiivinen variaationtutkimus	9
3.3. Koodinvaihto	10
4. ANALYYSI	11
4.1. Nivalan informanttien murteen variaatio	11
4.1.1. Itämurteiden erikoisgemmaatio	11
4.1.2. Jälkitavujen <i>-eA</i> -yhtymä	13
4.2. Espoon informanttien murteen variaatio	15
4.2.1. <i>i</i> :n loppuheitto <i>s</i> :n jäljessä	15
4.2.2. Jälkitavujen <i>-eA</i> -yhtymä	16
4.3. Yhteenveto tuloksista	18
5. PÄÄTÄNTÖ	21
LÄHTEET JA LYHENTEET	23
LIITTEET	

1. JOHDANTO

Tutkin kandidaatintutkielmassani variaation tutkimuksen keinoin kahden eri kotimaisen murrealueen puhujien murteen tilanteista variaatiota. Tällaista tutkimusta ei ole suomen murteiden osalta aiemmin tehty kovin paljoa. Löysin joitakin aiempia tutkimuksia aiheesta, mutta niissä tutkitut murrealueet eivät ole oman tutkimukseni kanssa samoja. Aiempaa tutkimusta on tehnyt esimerkiksi Satu Niskanen (2010) pro gradu -tutkielmassaan murteen mukauttamisesta keskustelussa toismurteisen kanssa. Itselläni idea tutkielman aiheeseen syntyi omien kokemusten pohjalta. Kun kotiväki asuu 550 kilometrin päässä, murre-erot paikkakuntien välillä alkavat olla jo helposti havaittavia.

Kandidaatintutkielmani aineisto on kerätty kolmesta eri keskustelusta Nivalasta ja Espoosta kotoisin olevien informanttien väliltä. Murteista puhuessani tarkoitan Paunosen (1991: 75–79) määritelmän mukaista Suomen murteiden jakoa itäisen, läntisen ja pohjoisen ryhmän välillä. Nivalan murre kuuluu Paunosen (1991) jaottelun mukaan pohjoismurteisiin. Pääkaupunkiseutua ei yleensä oteta murrealuejaotteluissa huomioon, mutta se voidaan sijoittaa osaksi läsimurteita sen vanhan kielirajan vuoksi (Paunonen 1995: 4, 11–16). Kerron tästäkin lisää luvussa 2.4.

Koska tutkin murteessa ilmenevää variaatiota, halusin aineistosta mahdollisimman autenttista ja informanttien puheesta spontaania ja luonnollista. Aineistonkeruun alussa korostin informanteille, että tärkeintä on saada 20–30 minuuttia heille ominaista puhetta talteen. Siksi päätin käyttää puolistrukturoidun teemahaastattelun piirteitä aineistonkeruun menetelmän tukena, mistä kerron tarkemmin luvussa 2.1.

Tutkielmassani olen ottanut käsittelyyn kaksi kielenpiirrettä Nivalan murteesta ja kaksi kielenpiirrettä pääkaupunkiseudun murteesta. Perustelen luvussa 2.4., miksi käytän Espoon informanttien puhemieheestä nimitystä pääkaupunkiseudun murre. Mielestäni itämurteiden erikoisgeminatio ja *-eA*-yhtymän edustus ovat erityisen mielenkiintoisia kielenpiirteitä, joten valitsin ne tutkielmassani käytettäväksi kielenpiirteiksi Nivalan informanttien osalta. Niitä ei ole myöskään tutkittu yleisgeminatioon ja svaa-vokaaliin verrattuna läheskään yhtä paljon. Pääkaupunkiseudun murteesta valitsin tutkielmaani tarkasteluun *i:n* loppuheiton *s:n* jäljessä ja *-eA*-yhtymän edustuksen. Kerron valitsemistani murrealueista ja kielenpiirteistä tarkemmin luvuissa 2.3. ja 2.4.

Hypoteesini on, että informanttien murteessa on havaittavissa jonkinlaista variaatiota yleiskielisempään suuntaan, kun he kommunikoivat eri murrealueelta olevien informanttien kanssa. Etenkin voimakasta Nivalan murretta puhuvien informanttien oletan mukauttavan kieltään yleiskielisempään muotoon. On huomattu, että murteet seuraavat erityisesti pääkaupunkiseudun puhekieltä ja adaptoivat sen piirteitä omaan murteeseensa. Tiettyjen kielenpiirteiden pääkaupunkilaisuudesta johtuva prestiisi on syy niiden leviämiseen myös muihin suomen murteisiin. (Mantila 2004: 325–327.)

Etsin tutkielmassani vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Miten valitut kielenpiirteet varioivat keskustelussa toismurteisten kanssa?
- Missä määrin variaatiota on nähtävissä?

Tutkielman toisessa luvussa esittelen tarkemmin keräämäni aineiston ja sen keruuseen käyttämäni menetelmät. Esittelen myös informantit ja murrealueet sekä kerron lyhyesti litteroinnista. Kolmannessa luvussa kerron teorioista ja metodeista, jotka ovat taustavai-kuttajina tutkielmassani. Neljännessä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset ja analysoin niitä. Lopuksi päätännössä kokoan aiemmin mainitun ja esittelen jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2. AINEISTO JA KÄSITELTÄVIEN MURTEIDEN KUVAUS

2.1. Aineisto

Keräsin käyttämäni aineiston Zoomin välityksellä. Samalta paikkakunnalta kotoisin olevat informantit olivat samassa tilassa keskenään erilliskeskustelujen ajan. Yhteiskeskustelun aikana Espoon informantit olivat samassa tilassa keskenään. Tutkielmassani käytän empiiristä aineistopohjaista tutkimusmenetelmää. Pohjaa aineistonkeruun menetelmään otan puolistrukturoidusta teemahaastattelusta, jossa haastateltavat vastaavat samoihin tietyn teemaisiin kysymyksiin omin sanoin. Kysymysten järjestyksellä ei tällaisessa haastattelussa ole väliä. (Eskola & Suoranta 2000: 86–87.)

Olin valmistellut aineistonkeruuta varten kysymyspatteriston, jossa oli kysymyksiä koulusta, töistä, vapaa-ajasta ja matkustelusta. Painotin kuitenkin informanteille, että tutkielman luonteen vuoksi aineiston tavoite olisi olla mahdollisimman autenttista, joten kysymyspankin käyttö oli lopulta vapaaehtoista. Patteristo oli esillä lähinnä tukena sen varalta, jos keskustelun aloittaminen tai ylläpitäminen olisi tuntunut informanteista vaikealta. Informantit saivat puhua keskenään vapaasti, koska keskityn tutkielmassani muutamiin kielenpiirteisiin asiasisällön sijaan. Keskustelujen ajan pidin kameran ja mikrofoniin pois päältä, jotta läsnäoloni vaikuttaisi informanttien puheeseen mahdollisimman vähän.

Keskusteluja oli yhteensä kolme, joista kahdessa ensimmäisessä saman murrealueen edustajat juttelivat keskenään. Viimeiseen keskusteluun kokosin kaikki informantit samanaikaisesti juttelemaan keskenään. Rajasin yhden keskustelun keston 25 minuuttiin, joten kokonaisuudessaan aineistoa on 75 minuutin verran. Ensimmäisten keskusteluiden tarkoitus oli saada informantit puhumaan mahdollisimman autenttisesti omalla murteellaan, jotta heidän murrealueidensa tyypilliset piirteet tulisivat esille. Kolmas keskustelu oli yhteinen molempien murrealueiden edustajien kesken, missä kaikki informantit keskustelivat keskenään. Sen tarkoitus oli havainnoida, muuttavatko informantit idiolektiaan eli omaa henkilökohtaista kielimuotoaan keskustelussa toismurteisten kanssa.

Yhteiskeskustelussa kysymyspatteristosta oli apua, koska eri murrealueiden informantit eivät tunteneet toisiaan entuudestaan. Oman murrealueen puhujien keskinäisissä erillis-

keskusteluissa kysymyspatteristo jäi enemmän taka-alalle, vaikka informantit saattoivatkin sivuta siinä esiintyviä aihealueita keskusteluissaan.

2.2. Informantit

Informantteinani on yhteensä neljä naispuoleista henkilöä kahdelta eri murrealueelta. Koin erityisen tärkeänä, että informantit ovat syntyperältään murrealueidensa edustajia, mikä karsi mahdollisten informanttien valintaa. Jätin siis kokonaan ulkopuolelle myös sellaiset henkilöt, jotka ovat muuttaneet varhaisessa lapsuudessa kyseiselle murrealueelle. Halusin myös murrealueiden olevan selkeästi erillisiä toisistaan maantieteellisesti, jotta murteissa olisi lähtökohtaisesti jo selkeitä eroavaisuuksia. Ensimmäinen informanttijoukko on kotoisin Nivalasta ja toinen Espoosta.

Espoosta kotoisin olevat informantit ovat syntyneet vuosina 1998 ja 1999. Vanhempi informantti valmistautuu korkeakoulun pääsykokeisiin ja nuorempi opiskelee yliopistossa. Nivalasta kotoisin olevat informantit ovat syntyneet vuosina 1998 ja 2001. Informanteista vanhempi valmistui viime keväänä luokanopettajaksi ja tekee alansa töitä. Informanteista nuorempi käy töissä ja valmistautuu korkeakoulun pääsykokeisiin.

2.3. Nivalan murre

Nivala on Pohjois-Pohjanmaalla sijaitseva noin 10 000 asukkaan kaupunki. Sen naapurikuntia ovat Haapajärvi, Haapavesi, Sievi ja Ylivieska. (Nivalan kaupungin verkkosivut.) Murteentutkimuksellisesta näkökulmasta tarkasteltuna Nivalan murre on sekamurre, joka kuuluu pohjoismurteista keskipohjalaisiin murteisiin (Itkonen 1978: 78; 1983: 201; Paunonen 1991: 75–79). Kettunen (1930: 77) on ryhmitellyt Nivalan murteen vielä tarkemmin osaksi Kala- ja Pyhäjoen murretta. Hänen jaottelunsa kaksi muuta ryhmittymää ovat Vetelinjoen ja Lestijoen murteet, ja nämä kolme edellä mainittua ryhmää ovat murrepiirteiltään keskenään hyvin erilaisia. Kaikissa ryhmissä on omat ainutlaatuiset piirteensä. Vaihtelua on toki myös jokaisen yksittäisen murrealueen sisällä, mutta yhtäläisyyksiensä takia ne on jaettu kolmeen pääryhmään. (Kettunen 1930: 75–78.) Selkey-

den vuoksi viittaa tutkielmassani lyhyesti Nivalan murteeseen Kala- ja Pyhäjoen murteen sijaan.

Nivala on sijainniltaan ja näin ollen myös murteeltaan rajakohdassa. Murteessa ei ole puhtaasti piirteitä vain idästä, lännestä tai pohjoisesta, vaan kaikista suunnista on valikoitunut tiettyjä piirteitä murteeseen. Erityisesti itäisillä, lounaisilla ja yleislänsisuomalaisilla murteilla on ollut vaikutusta Nivalan murteen synnyssä. Liitteessä 1 on kartta, jossa näkyy Nivalan sijoittuminen lähelle murrerajaa. Jossain määrin Nivalan murteessa tavataan myös hämäläismurteiden piirteitä muun muassa nimistön osalta. (Suihkonen 1992: 15–26.)

Nivalan murteen tunnistettavia piirteitä ovat joitakin mainitakseni yleisgeminatio ja itämurteiden erikoisgeminatio (esim. *kottiin* ‘kotiin’, *haukottellee* ‘haukottelee’ ja *leippää* ‘leipää’) ja svaa-vokaali (esim. *peleko* ‘pelko’ ja *halapa* ‘halpa’). Erikoisgeminatiota esiintyy yleisgeminatiosta poiketen myös pitkän painollisen tai painottoman ja lyhyen painottoman tavun jäljessä. Itämurteiden erikoisgeminatiota voi yhtä lailla esiintyä myös konsonanttiyhtymissä, mutta silloin vain jälkimmäinen komponentti voi geminoitua. (VISK 2008 § 29; Palander 1987: 11.) Itämurteiden erikoisgeminatio on mahdollista kaikissa konsonanteissa, mutta yleisimmin se esiintyy klusiileissa ja nasaleissa (Aittokoski 2011: 66–71; Kervinen 1993: 51; Palander 1987: 87–93).

-eA-yhtymän edustus muodossa *-iA* kuuluu olennaisesti Nivalan seudulla puhuttaviin murteisiin. (Suihkonen 1992: 34.) Keskipohjalaisille murteille tyypillisesti Nivalan murteessa *ts* edustuu *ht*:na (*metsä* : *mehtä*). Lisäksi Nivalan murteessa on havaittavissa savolaismurteillekin tyypillinen kielenpiirre, jossa *k*:n heikon asteen vastineena on kato (esim. *sulen* ‘suljen’). (Kettunen 1930: 77.)

Nivalan murteelle tyypillistä yleisgeminatiota ja svaa-vokaalia on tutkittu aiemmin paljon. Esimerkiksi Nahkola (1987) ja Suihkonen (1992) syventyvät väitöskirjoissaan yleisgeminatioon. Makkosen ja Mantilan (1997) toimittamassa tutkimusraportissa pohjoissuomalaisen puhekielen sosiolingvivistisestä variaatiosta käsitellään sekä yleisgeminatiota että svaa-vokaalia. Aiemmin itämurteiden erikoisgeminatian tutkimusta ovat tehneet esimerkiksi Rapola (1966) ja Palander (1987). Aihetta on myös tutkittu useissa opinnäytetöissä (esim. Petäjäjärvi 2019; Tolonen 2020; Väisänen 2017).

2.4. Pääkaupunkiseudun murre

Vaikka Espoon informanttini ovatkin syntyneet Espoossa, käytän tutkielmassani heidän puhumastaan murteesta nimitystä pääkaupunkiseudun murre. Molemmat informanteista ovat asuneet aina Espoossa, Helsingissä, Kauniaisissa ja Vantaalla tai niiden kehyskunnassa Nurmijärvellä. Juuri kyseiset kaupungit, ja yleensä lisäksi niiden kehyskunnat, mielletään pääkaupunkiseuduksi (Lappalainen 2004: 57). Koska informanteilla on ollut niin monta asuinpaikkakuntaa, on mielekkäämpää puhua laajemmin pääkaupunkiseudun murteesta kuin rajata murre yksittäiseen kaupunkiin tai tiukasti rajattuun alueeseen.

Lappalaisen (2004: 57) ja Paunosen (1995: 24) mukaan pääkaupunkiseudun puhekieltä ja murretta on kokoonsa nähden tutkittu melko vähän. Hämäläismurteilla on ollut suuri vaikutus etenkin 1870-luvulta lähtien pääkaupunkiseudun puhekielen kehitykseen. 1850-luvulta lähtien alkoivat suuret muuttoaalto Uudenmaan ja Hämeen alueilta pääkaupunkiseudulle, minkä perintö näkyy edelleenkin joissakin pääkaupunkiseudun puhekielen piirteissä. (Paunonen 1995: 4, 11–16.) Sijaintinsa puolesta pääkaupunkiseudun murteen voisinkin väittää osaksi länsimurteita. Liitteessä 2 on kartta, jossa näkyy pääkaupunkiseudun sijainti murrealueiden rajoihin nähden.

Pääkaupunkiseudun murteelle on tyypillistä muun muassa jälkitavujen *-eA-*, *-OA-*, *-iA-* ja *-UA-*yhtymien assimiloituminen (esim. *oikeestaan* 'oikeastaan' ja *jouluu* 'joulu'), *i:n* loppuheitto *s:n* jäljessä (esim. *sais* 'saisi' ja *yks* 'yksi'), painottoman *i-*loppuisen diftongin jälkikomponentin kato (esim. *keltanen* 'keltainen', *sillon* 'silloin' ja *aikasin* 'aikaisin') ja yleiskielen *d:n* kato (esim. *tiiän* 'tiedän' ja *kaheksan* 'kahdeksan'). Yksi tunnistettavimpia piirteitä on myös verbien ja persoonapronominien pikapuheumuodot (esim. *mä* 'minä', *sä* 'sinä', *oot* 'olet' ja *tuut* 'tulet'). (Lappalainen 2004: 60–63; Paunonen 1995: 29–44, 72–77, 106–148, 151–164.)

Pääkaupunkiseudun murteen piirteet ovat samankaltaisia kuin osa puhekielen piirteistä. Esimerkiksi tutkielmassani käsiteltäviksi valitsemani kielenpiirteet *i:n* loppuheitto *s:n* jäljessä ja jälkitavujen *-eA-*yhtymän edustus *-ee-*varianttina ovat molemmat pääkaupunkiseudun murteen lisäksi suomen puhekielille ominaisia piirteitä (Rouhikoski 2015: 131–133; Paunonen 2006: 36–43). Vaikka kyseiset kielenpiirteet voidaankin mieltää

osaksi nykypuhekieltä, ne ovat silti tällä hetkellä kiinteästi liitettävissä myös osaksi pääkaupunkiseudun murretta (Paunonen 2006: 36–43).

Pääkaupunkiseudun puhekieli on nopeasti muuttuva kieli, joka varioi valtavasti alueen sisäisesti (Paunonen 1995: 25–26). Stadin slangi on esimerkiksi aivan erilainen puhekielen muoto kuin tutkielmassani esillä oleva pääkaupunkiseudun murre. Slangi on eräänlainen sekakieli, jossa sekoittuu esimerkiksi suomen ja ruotsin kielet (Paunonen 1995: 20–21), mutta siinä on piirteitä ja lainasanoja esimerkiksi myös venäjän kielestä (Paunonen 2006: 13). Pääkaupunkiseudun puhekieltä ovat aiemmin tutkineet muuan muassa Lappalainen (2004), Paunonen (1995) ja Vaattovaara ja Soininen-Stojanov (2008).

2.5. Litterointi

Tutkimukseeni kuuluu keskusteluista poimittuja esimerkkejä, jotka litteroin kirjalliseen muotoon. Yksinkertaistan aineiston tutkielmaani sopivaksi, koska keskityn vain neljään kielenpiirteeseen. Ei ole esimerkiksi mielekästä merkitä sävelkulkua, päällekkäisyyksiä, taukoja, naurua, hengitystä tai esimerkiksi äänen laadun muutosta. Litteroin aineistosta vain sellaiset saneet, joissa valitsemani kielenpiirre voisi esiintyä. Pohdin päätännössä, miten litteraatin tiukka rajaus vaikutti tuloksien analyysiin.

Analyysiluvussa esittelen aineistosta poimittuja esimerkkejä käsiteltävissä olevista kielenpiirteistä. Esimerkeissä tarkasteltava kielenpiirre on lihavoitu. Poikkeus edellä mainittuun on *i:n* loppuheitossa *s:n* jälkeen, jossa lihavoin vain *s:n*.

Litterointiperiaatteina käytän Itkosen (1997) ohjeistusta karkeistaen sitä Mantilan ja Pääkkösen (2010: 30–34) mukaan. Karkeistetussa transkriptiossa esimerkiksi pitkä vokaali merkitään kahdella vokaalin merkillä vokaalinpäällisen vaakaviivan sijasta, svaavokaalia merkitään yksinäisvokaalilla ja yleisgeminaatta merkitään kestoasteesta riippumatta täysgeminaataksi. (Itkonen 1997: 69–81.) En myöskään merkitse tavurajoja, ja *ü*:ta merkitsen *y*:llä.

Huomion arvoista on, etten itämurteiden erikoisgeminaatiota litteroidessa erottele geminoituneiden konsonanttien pituutta. Palander (1987: 20) käyttää konsonanttien luokitte-

lussa neljää pituusastetta: yksinäiskonsonantti, puolipitkä konsonantti, lyhytalkuinen geminaatta ja täysgeminaatta. Työni laajuuteen nähden en kuitenkaan koe tarpeelliseksi litteroida erikoisgeminaattaa neljään pituusasteeseen. Omassa litteraatissani kaikki itämurteiden erikoisgeminaation esiintymät on merkitty kaksoiskonsonantilla, vaikka niiden yksittäisen esiintymässä geminaatan kestoaste olisikin todellisuudessa täysgeminaattaa heikompi. Valitsin näin karkean luokittelun, koska en keskity tutkielmassani itse itämurteiden erikoisgeminaatioon ja sen ominaisuuksiin, vaan murteen variaatioon yleiskielen ja/tai yleispuhekielen välillä. Siksi koen, että luokitteluni on tutkielmani aiheen kannalta riittävän tarkka. Kerron päätännössä, miten litterointini karkeistaminen vaikutti analyysiin.

3. TEORIAT JA METODIT

3.1. Sosiolingvistiikka ja dialektologia

Tieteen termipankin (myöhemmin TTP) mukaan sosiolingvistiikka on kielentutkimuksessa laaja osa-alue, joka tutkii kielen ja yhteiskunnan välistä suhdetta. Se keskittyy kuvaamaan kieltä sosiaalisena ilmiönä ja etsimään syitä kielen variaatioon (TTP s.v. *sosiolingvistiikka*). Chambers (1995) on tiiviisti määritellyt sosiolingvistiikan kvantitatiiviseksi variaationtutkimukseksi. *Sosiolingvistiikka* on perinteisesti jaettu mikro- ja makrososiolingvistiikkaan. Mikrososiolingvistiikassa on kyse sosiaalisen rakenteen vaikutuksesta kieleen. Makrososiolingvistiikassa keskitytään yksilön tai yhteisön kielen käyttöön: kielen variaatioon, säilymiseen, siihen liittyviin asenteisiin ja eri kielimuotojen funktionaalsiin tehtäviin. (Kunnas 2007: 80–81; Nuolijärvi 2000: 13–16.) Koska tutkielmassani pääpaino on kielen variaatiossa, on se osa makrososiolingvistiikkaa.

Dialektologia eli murteentutkimus on kielitieteen osa-alue, jonka piirissä tutkitaan kielen murteita ja kielellisten ilmiöiden levinneisyyttä ja syntyä (TTP s.v. *dialektologia*; Mustanoja 2011: 56). Dialektologiassa tutkimuskohteena on kielen synty ja levinneisyys (Mustanoja 2011: 56), kun taas sosiolingvistiikassa painotus on kielen variaatiossa ja muutoksessa (Nuolijärvi 2000: 11; Mustanoja 2011: 56). Joidenkin tutkijoiden mukaan dialektologia on yksi sosiolingvistiikan osa-alueista, vaikka se on sosiolingvistiikkaa vanhempi tutkimusala (Kunnas 2007: 81; Nuolijärvi 2000: 15–16). Omassa tutkielmassani ei dialektologiaa ja sosiolingvistiikkaa voi erottaa toisistaan, vaan tutkimukseni on limittynyt molempien osa-alueiden välille.

3.2. Kvantitatiivinen variaationtutkimus

Koska tutkin murteen variaatiota, käytän yhtenä tutkimukseni teoriataustoista variationistista sosiolingvististä tutkimusta. Variationistisesta sosiolingvistisestä tutkimuksesta voidaan myös käyttää nimitystä kvantitatiivinen sosiolingvistinen tutkimus. (Kurki 2005: 16.) Sosiolingvistiikassa ei yleensä puhuta murteesta vaan puhekielestä tai nykypuhekielestä (Mustanoja 2011: 56). Käytän informanttieni puhekielestä kuitenkin tutkielmassani dialektologiasta tuttua termiä murre.

Käytän tutkielmassani kvalitatiivista ja kvantitatiivista lähestymistapaa. Aineiston jäsentely on ensisijaisesti kvantitatiivista. Koska tutkimukseni painottuu erityisesti murteeseen, on se mielekästä hahmottaa sosiolingvistiikan lisäksi osana dialektologiaa. Tutkielmani teoria- ja metoditausta poimii siis piirteitä monesta eri suunnasta. Chambersin (1995) määritelmän mukaan nimeän yksinkertaistetusti tutkielmani metodologian kvantitatiiviseksi variaationtutkimukseksi.

3.3. Koodinvaihto

Koodinvaihdolla tarkoitetaan yleensä kahden tai useamman kielen käyttöä samassa keskustelussa (Kalliokoski 2009: 309; Lappalainen 2004: 50), mutta sitä voidaan myös soveltaa eri murrealueilta olevien puhujien välisen kommunikoinnin tutkimuksessa (Myers-Scotton 1997: 217–237). En varsinaisesti tutkielmassani tutki koodinvaihdon merkitystä informanteiltani saamiin tuloksiin, mutta mielestäni se on hyvä mainita lyhyesti.

Tilanteisessa koodinvaihdossa puhelumppanilla vaikuttaa olevan merkittävin vaikutus kielen variaatioon. Akkommodaatioteorian mukaan puhuja muokkaa puhetyyliään puhelumppanin mukaan. Tällä tavoin pyritään joko miellyttämään puhelumppania tai jollain muulla tavoin luomaan kommunikaatiotilanteesta miellyttävä. Akkommodaatioteoriassa on myös ilmennyt, että joissakin tilanteissa puhuja saattaa korostaa omaa sisäryhmäänsä – omassa tutkielmassani kyse on tietystä murrealueesta – ja eriyttää puhetaapaansa muista keskustelukumppaneista. (Lappalainen 2004: 46–47.) Hyvärinen (2017) on pro gradu -tutkielmassaan tutkinut kahden eri kielenpiirteen variaatiota kahdessa eri tilanteessa. Hän on käyttänyt koodinvaihtoa tutkimuksessaan, ja saanut samansuuntaisia tuloksia Lappalaisen (2004) kanssa siitä, että puhujat mukauttavat puhetaapaansa keskustelumppanin mukaan.

4. ANALYYSI

4.1. Nivalan informanttien murteen variaatio

Luvuissa 4.1.1 ja 4.1.2. esittelen itämurteiden erikoisgemmaation ja jälkitavujen *-ea-* yhtymän edustusta Nivalan ja Espoon informanttien välillä käydyissä erillis- ja yhteiskeskusteluissa. Vertailen ja analysoin erilliskeskustelussa ja yhteiskeskustelussa ilmenneitä tuloksia. Lisäksi peilaan saamiani tuloksia Lappalaisen (2004) ja Niskasén (2010) tutkimustuloksiin. Pohdin myös lyhyesti, millä tavoin koodinvaihto voisi selittää tuloksia.

4.1.1. Itämurteiden erikoisgemmaatio

Käsittelen tässä luvussa itämurteiden erikoisgemmaation ilmenemistä Nivalan informanttien puheessa. Erilliskeskustelussa erot murteellisen variantin ja yleispuhekielisen muodon käytön välillä ovat melko tasaisia. Alla olevaan taulukkoon 1 olen koonnut kaikki aineiston erikoisgemmaatioesiintymät prosentiosuuksineen Nivalan informanttien puheesta.

TAULUKKO 1. Itämurteiden erikoisgemmaation edustus Nivalan informanteilla.

	EI ERIKOISGEMINAATTA	ERIKOISGEMINAATTA
	f (%)	f (%)
Erilliskeskustelu	38 (54 %)	33 (46 %)
Yhteiskeskustelu	23 (66 %)	12 (34 %)
Yhteensä f	61	45
%	58 %	42 %

Taulukko 1 osoittaa, että erilliskeskustelun aineistossa on 71 sanetta, joissa itämurteiden erikoisgemmaatiota voi esiintyä. Niistä 33 sisältää itämurteiden erikoisgemmaation ja 38 esiintymistä on niiden yleispuhekielen mukaisessa muodossa. Yhteiskeskustelussa itämurteiden erikoisgemmaation mahdollistavia sanoja on noin puolet vähemmän kuin erilliskeskustelussa. Yhteiskeskustelun 35 sanesta 12 edustavat murteellisesti. Loput 23 ovat yleispuhekielisessä muodossaan.

Edellä mainittujen lukujen pohjalta laskettuna erilliskeskustelussa erikoisgemaanaan sisältäviä variantteja on määrällisesti hiukan vähemmän kuin yleispuhekielen muotoja. Esiintymistä 46 %:ssa edustuu erikoisgemaanaatio ja yleispuhekielisessä muodossa on 54 % esiintymistä. Jakauma murteellisten varianttien ja yleispuhekielisten muotojen välillä on siis erilliskeskustelussa hyvin tasainen. Yhteiskeskustelussa itämurteiden erikoisgemaanaatiota esiintyy huomattavasti vähemmän. 34 % esiintymistä edustaa murteellista varianttia ja yleispuhekielen muoto näkyy 66 %:ssa esiintymistä.

Esimerkeissä 1–3 on aineistosta poimittu saneita, joissa itämurteiden erikoisgemaanaatio olisi ollut mahdollinen, mutta joissa informanteilla käyttöön valikoitu yleispuhekielinen muoto. Esimerkeissä 4–6 on aineistosta poimittuja saneita, joissa on itämurteiden erikoisgemaanaatiota.

- (1) *käskee*
- (2) *yhtää(n)*
- (3) *niilläki*
- (4) *tuntuu*
- (5) *semmossii*
- (6) *yksinnään*

Nivalan informantit käyttävät yhteiskeskustelussa enemmän yleispuhekielistä kuin murteellista rekisteriä. Erilliskeskustelussa heidän käyttämiensä varianttien välinen käyttöero on vain noin 8 prosenttiyksikköä, mutta yhteiskeskustelussa ero on huomattavasti suurempi, 32 prosenttiyksikköä. Yhteiskeskustelussa informantit valitsevat yleispuhekielisen muodon kaksi kertaa murteellista varianttia todennäköisemmin.

Ehdottaisin koodinvaihdon ja siihen liittyvän akkommodaatioteorian olevan ainakin yksi osasy s erillis- ja yhteiskeskustelussa murteellisen variantin ja yleispuhekielisen muodon käytön välillä vallitsevalle suurelle erolle. Aiemmin luvussa 3.3. mainitsemisani koodinvaihtoa käsittelevissä tutkimuksissa on melko johdonmukaisesti havaittu, että informantit mukauttavat puhettaan yleiskielisempään muotoon sellaisissa tilanteissa, joissa kuulijajoukko on vieraampi tai vieraalta alueelta. Akkommodaatioteorialle on ominaista, että puhujat pyrkivät puheensa avulla miellyttämään puhukumppania (Lappalainen 2004: 46). Siihen nojautuen voisi sanoa olevan jopa odotuksenmukaista, että informantit lisäsivät puheeseensa yleispuhekielisiä piirteitä yhteiskeskustelussa Espoon informanttien kanssa.

4.1.2. Jälkitavujen *-eA*-yhtymä

Keräämästäni aineistosta käy ilmi, että Nivalan informanteilla *-eA* varioi *-iA:n* ja *-ee:n* kanssa. Vaikka *-ee*-variantti ei kuulu yleiskieleen, en laske sitä murteelliseksi variantiksi. Otan murteellisena varianttina huomioon vain *-iA*-tapaukset, koska muoto on tyypillisesti liitetty muun muassa keskipohjalaisiin murteisiin. *-ee*-variantti puolestaan on nopeasti valtaamassa alaa yleispuhekielessä (Wiik 2006: 156), joten sen ei voida ajatella olevan varsinaisesti osa Nivalan murretta. Alla olevaan taulukkoon 2 olen koonnut kaikki aineiston *-eA*-yhtymän esiintymät Nivalan informanttien puheesta ja niiden prosenttiosuudet. Koska yhteiskeskustelussa esiintymiä on alle 10, olen merkinnyt esiintymien määrät ilman prosenttilukuja.

TAULUKKO 2. Jälkitavujen *-eA*-yhtymän edustus Nivalan informanteilla.

	<i>-eA</i> TAI <i>-ee</i> -VARIANTTI	<i>-iA</i>-VARIANTTI
	f (%)	f (%)
Erilliskeskustelu	12 (41 %)	17 (59 %)
Yhteiskeskustelu	2	5
Yhteensä f	14	22
%	39 %	61 %

Taulukko 2 osoittaa, että erilliskeskustelussa on yhteensä 29 sanetta, joissa jälkitavujen *-eA*-yhtymä edustuu minkä tahansa variantin muodossa. Niistä 12 on yleispuhekielisessä muodossa *-ee* tai yleiskielisessä muodossa *-eA*, ja 17 murteellisena varianttina *-iA*. Yhteiskeskustelussa esiintymiä on yhteensä vain 7. Niistä 2 on yleispuhekielisessä muodossa. Loput 5 edustuvat murteellisesti.

Lukujen pohjalta laskettuna erilliskeskustelussa *-eA*-yhtymistä 41 % edustuu joko muodossa *-ee* tai *-eA*. Loput 59 % edustuvat murteellisesti *iA*-varianttina. Yhteiskeskustelussa Nivalan informanttien puheessa seitsemästä esiintymästä viisi *-iA*-varianttina ja loput kaksi yleispuhekielisessä muodossa *-ee* tai yleiskielisesti *-eA*. Kokonaisuudessaan Nivalan informantit suosivat *-iA*-variantin käyttöä puheessaan, ja sitä onkin 61 % kaikista mahdollisista esiintymistä molempien keskustelujen aikana. 39 % molempien keskustelujen yhteenlasketuista esiintymistä on yleispuhekielisessä muodossa *-ee* tai yleiskielisessä muodossa *-eA*.

Esimerkkeihin 7–9 olen poiminut näytteet *-eA*-yhtymän ja sen *-ee*-variantin käytöstä Nivalan informanttien puheesta. Esimerkeissä 10–12 on näytteet *-iA*-variantin edustumisesta aineistossa.

- (7) *oikeesti*
- (8) *tärkeä*
- (9) *hirveän*
- (10) *valakiat*
- (11) *kokia*
- (12) *oikiasti*

Mainitsemisen arvoista on, että erilliskeskustelun aineistossa adverbien *oikeesti* variantit *oikeesti* ja *oikiasti* toistuvat yhteensä 12 kertaa. Murteellinen variantti *oikiasti* kattaa 14 % kaikista erilliskeskustelun *-eA*-yhtymän esiintymistä. Yleispuhekielinen variantti *oikeesti* puolestaan kattaa 28 % kaikista erilliskeskustelun *-ea*-yhtymän esiintymistä. Yhteiskeskustelun aineistossa toistoa ei esiinny ollenkaan kyseisen saneen kohdalla. Molemmissa keskusteluissa jotkin yksittäiset saneet (esim. *tärkeä* 'tärkeä' ja *hirviän* 'hirveän') toistuvat, mutta niissä toistoja on alle neljä.

Monissa aikaisemmissa tutkimuksissa on huomattu yleispuhekielen suosivan *-ee*-varianttia tietyissä sanoissa, joihin myös adverbien *oikeesti* kuuluu (Kurki 2005: 180–181). Adverbien *oikeesti* esiintyykin tyypillisesti assimiloituneessa muodossa *oikeesti*. Nuorison suosimassa kielessä intensiteettisanana toimivan adverbien *oikeesti* käyttö on muutenkin korosteista. (Mielikäinen 1991: 36; Paunonen 1995: 145–146.) Ei ole siis mitenkään odotuksenvastaista, että kyseinen adverbien toistuu aineistossani useita kertoja assimiloituneena.

Yhteiskeskustelun aikana informantit suosivat murteellista varianttia *-iA* enemmän kuin erilliskeskustelun aikana. Toismurteisten kanssa puhuessaan informantti saattaa suosia tietyn kielenpiirteiden murteellista varianttia rentouttaakseen tilanteen jännittyneisyyttä itselleen tutulla puhetyylillä. Mahdollisia selityksiä murteellisen variantin suosimiseen niin erillis- kuin yhteiskeskustelussakin voidaan etsiä esimerkiksi koodinvaihdosta. Lappalainen (2004: 50, 307–308) huomasi omassa tutkimuksessaan koodinvaihdon ilmenevän yleisimmin siten, että puhuja ryhtyi käyttämään yleiskielisempiä ilmauksia. Hänen aineistostaan löytyy kuitenkin lisäksi myös joitakin sellaisia esimerkkejä, joissa puhuja siirtyi vahvemmin murteelliseen rekisteriin (Lappalainen 2004: 50, 307–308).

Myös Niskanen (2010: 71) huomasi omassa tutkimuksessaan informanttinsa siirtyvän murteelliseen rekisteriin sellaisessa tilanteessa, jossa hän haluaa korostaa sanomansa humoristisuutta tai muuten painottaa, ettei ole täysin tosissaan.

4.2. Espoon informanttien murteen variaatio

Luvussa 2.4. kerroin pääkaupunkiseudun murteelle tyypillisistä murrepiirteistä. Luvuissa 4.2.1. ja 4.2.2. esittelen Espoon informanttien erillis- ja yhteiskeskusteluiden tuloksia. Vertaan myös erillis- ja yhteiskeskusteluiden tuloksia toisiinsa ja pohdin mahdollisia syitä eroihin.

4.2.1. *i*:n loppuheitto *s*:n jäljessä

Keräämässäni aineistossa käy ilmi, että Espoon informantit käyttävät puheessaan runsaasti *i*:n loppuheittoa *s*:n jäljessä. Taulukkoon 3 olen koonnut aineistosta heidän puheessaan esiintyvän tilanteisen vaihtelun *i*:n loppuheiton käytössä *s*:n jäljessä ja määrien prosenttiosuudet.

TAULUKKO 3. *i*:n loppuheiton edustus *s*:n jäljessä Espoon informanteilla.

	EI LOPPUHEITTOA	LOPPUHEITTO
	f (%)	f (%)
Erilliskeskustelu	0 (0 %)	32 (100 %)
Yhteiskeskustelu	3 (10 %)	27 (90 %)
Yhteensä f	3	59
%	5 %	95 %

Taulukosta 3 näkyy, että erilliskeskustelussa sellaisia saneita, joissa *i*:n loppuheitto *s*:n jäljessä on mahdollinen, on yhteensä 32. Yhteiskeskustelussa vastaavanlaisia saneita on 30. Erilliskeskustelussa kaikki mahdolliset esiintymät edustuvat murteellisesti loppuheitollisina. Yhteiskeskustelussa esiintymistä 3 edustuvat yleiskielisessä muodossa ilman loppuheittoa. Loput 27 edustuvat loppuheitollisina.

Taulukko 3 siis osoittaa, että Espoon informantit käyttävät yksinomaan murteellista varianttia erilliskeskustelunsa aikana. Kaikista yhteiskeskustelun esiintymistä 90 % on murteellisia variantteja, ja 10 % on yleiskielisessä muodossa ilman loppuheittoa. Taulukosta näkyy myös, että he suosivat loppuheiton käyttöä keskustelukumppanista riippumatta. 95 % kaikista sellaisista esiintymistä, joissa *i:n* loppuheitto *s:n* jäljessä on mahdollinen, edustuu Espoon informanteilla loppuheitollisena.

Esimerkkeihin 13–15 olen poiminut aineistosta sellaisia saneita, joissa *i:n* loppuheittoa *s:n* jäljessä ei ole nähtävissä. Esimerkeissä 16–18 on puolestaan nähtävillä sellaisia saneita, joihin informanteilla valikoitu loppuheitollinen variantti.

- (13) *opettajaksi*
- (14) *sairaanhoidajaksi*
- (15) *toistaseksi*
- (16) *kaks*
- (17) *vähäseks*
- (18) *kykenis*

Vaikka tulokset ovat hyvin lähellä toisiaan keskustelujen välillä, en ole lainkaan yllättynyt, että informanttini vähensivät loppuheitollisen variantin käyttöä yhteiskeskustelussa. Olisin ollut yllättyneempi, jos minkäänlaista muutosta ei olisi nähtävissä. Sekä Lappalainen (2004: 51) että Niskanen (2010: 84–85) havaitsivat omissa tutkimuksissaan informanttien mukauttavan melko johdonmukaisesti puhettaan yleiskielisempään muotoon keskustelussa toismurteisten kanssa. Tähänkin pätee siis luvussa 3.3. mainittu akkommodaatioteoria.

4.2.2. Jälkitavujen *-eA*-yhtymä

Espoon informanttien puheessa jälkitavujen *-eA*-yhtymä ilmenee murteellisen variantin muodossa. Taulukkoon 4 olen koonnut kaikki Espoon informanttien käyttämät *-eA*-yhtymän variantit ja niiden prosenttiosuudet aineistosta. Yhteiskeskustelussa *-eA*-yhtymän esiintymiä on alle 10, joten ilmaisen esiintymien määrän ilman prosenttiosuuksia.

TAULUKKO 4. Jälkitavujen *-eA*-yhtymän edustus Espoon informanteilla.

	-eA-YHTYMÄ f (%)	-ee-VARIANTTI f (%)
Erilliskeskustelu	1 (7 %)	14 (93 %)
Yhteiskeskustelu	0	1
Yhteensä f	1	15
%	6 %	94 %

Taulukko 4 osoittaa, että erilliskeskustelun aineistossa on 15 sanetta, joissa *-eA*-yhtymä edustuu. Niistä 14 edustuu informanttien puheessa *-ee*-varianttina, ja yksi on yleiskiellisessä muodossa *-eA*. Yhteiskeskustelussa mahdollisia esiintymiä on vain yksi, ja se edustuu murteellisena varianttina *-ee*.

Taulukon 4 pohjalta laskettuna erilliskeskustelussa informanttien puheessa *-eA*-yhtymässä murteellisia variantteja on 93 % kaikista aineiston esiintymistä. Yleiskielen mukaisia muotoja on vain 7 %. Yhteiskeskustelussa esiintymiä on vain yksi, ja silloin informanteilla käyttöön valikoitui murteellinen variantti *-ee*. Rouhikosken (2015: 140–141) tutkimuksessa helsinkiläisten *-eA*-yhtymän käytöstä on saatu samansuuntaisia tuloksia. Helsinkiläiset selkeästi suosivat murteellista varianttia puheessaan (Rouhikoski 2015: 140–141), mikä korreloi Espoon informanteilta saamieni tulosten kanssa.

Esimerkeissä 19 on nähtävillä aineiston ainoa yleiskielen mukainen muoto *-eA*-yhtymästä. Esimerkkeihin 20–22 olen poiminut aineistosta *-ee*-variantillisia eli murteellisia muotoja.

- (19) *kaikkea*
- (20) *röyhkee*
- (21) *selkee*
- (22) *oikeesti*

Niin erillis- kuin yhteiskeskusteluissakin Espoon informantit suosivat murteellista *-ee*-varianttia. Täytyy kuitenkin mainita, että määrällisesti keräämässäni aineistossa kyseinen kielenpiirre ilmenee hyvin epätasaisesti. Erilliskeskustelun aineistossa esiintymiä on yhteensä 15, kun taas yhteiskeskustelun aineistossa *-eA*-yhtymä edustuu vain kerran. Silloin informantit valitsivat murteellisen variantin *-ee*.

Luvussa 2.4. totesin, että pääkaupunkiseudun murre voidaan jossakin määrin määritellä osaksi hämäläismurteita sijaintinsa perusteella. Se selittäisi, miksi pääkaupunkiseudun informanteillani *-eA*-yhtymä edustuu aineistossa yleisimmin *-ee*-varianttina. Jo luvussa 4.1.2. mainitsemani Kalevi Wiikin (2006: 155–156) jaottelun mukaan informanteillani esiintyvä muoto on tavallinen hämäläis-satakuntalaisilla alueilla. Vokaaliyhtymässä *-eA* vokaalien välinen laatuero on hävinnyt, jolloin yhtymä ilmenee muodossa *-ee* (Wiik 2006: 155–156). Se on myös nykypuhekielessä laajalle levinnyt ja tyypillinen muoto (Mantila 2004: 326–327; Wiik 2006: 155–156; Mielikäinen 1991: 36).

Mainittakoon kuitenkin, että esimerkiksi Paunonen (1995: 145) on havainnut, ettei *-eA*-nominien pitkävokaalinen *-ee*-muoto ole erityisesti leimautunut yleiskielestä poikkeavaksi. Vaattovaara ja Soininen-Stojanov (2008) arvelevat, että hallinnollisten keskuksien kieli saatetaan mieltää ”oikeaksi” puhettavaksi. Omassa tutkimuksessani nämä edellä mainitut voitaisiin ajatella mahdollisina syinä murteellisen variantin lähes säännönmukaiseen käyttöön. *-ee*-variantin ei välttämättä edes ajatella olevan murteellinen muoto, vaan ensisijainen puheessa käytettävä variantti. On mahdollista, että vastaanottajankin oletetaan suosivan niin sanottua murteellista muotoa, eikä näin ollen koeta tarvetta siirtyä virallisempaan rekisteriin.

4.3. Yhteenveto tuloksista

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut kahdelta eri murrealueelta tulevien informanttien murteessa ilmenevää tilanteista vaihtelua. Tutkimuksessani pääpainotuksena on valittujen kielenpiirteiden variaatio aineistossa. Aineistona on kaksi erilliskeskustelua ja yksi yhteiskeskustelu. Valitut kielenpiirteet ovat itämurteiden erikoisgeminaatio (esim. *sellassii* ’sellaisia’), *i:n* loppuheitto *s:n* jäljessä (esim. *poliisiks* ’poliisiksi’) ja jälkitavujen *-eA*-vokaaliyhtymän variaatio (esim. *tärkiä* ’tärkeä’ ja *kauhee* ’kauhea’).

Nivalan informanteilta kerätyssä aineistossa tilanteista vaihtelua itämurteiden erikoisgeminaatan käytössä on havaittavissa. Erilliskeskustelussa informantit eivät selkeästi suosi kumpaakaan muotoa toista enemmän, mutta yhteiskeskustelussa Espoon informanttien kanssa Nivalan informantit siirtyvät yleispuhekielisempään rekisteriin. Erillis-

keskustelun aineiston kaikista mahdollisista esiintymistä noin puolet edustuu erikoisgemiaatallisena.

Nivalan informanteilla jälkitavujen *-eA*-yhtymän edustuksen tulokset poikkeavat erikoisgemiaation edustuksen kohdalla saaduista tuloksista. Informantit suosivat murteellista varianttia *-iA* molemmissa keskusteluissa. Toismurteisten kanssa puhuessaan informantit siirtyvät murteelliseen rekisteriin entistä voimakkaammin. Silloin he suosivat murteellista varianttia yli kaksi kertaa todennäköisemmin kuin yleispuhekielistä varianttia *-ee* tai *-eA*.

Espoon informanteilta kerätyssä aineistossa *i:n* loppuheitto *s:n* jäljessä edustuu voimakkaasti. Erilliskeskustelussa informantit käyttävät yksinomaan murteellista varianttia, ja yhteiskeskustelussakin 90 %:ssa esiintymistä edustuu murteellisena. Informantit siirtyvät hiukan yleiskielisempään rekisteriin toismurteisten kanssa puhuessaan. Sama ilmiö on havaittavissa Nivalan informanttien aineistossa itämurteiden erikoisgemiaatiota tutkittaessa. Kerroin luvussa 4.1.2., että myös esimerkiksi Lappalaisen (2004) ja Niskasén (2010) tutkimuksissa huomattiin informanttien siirtyvän melko johdonmukaisesti yleispuhekielisempään rekisteriin tilanteissa, joissa vastapuoli tuli eri murrealueelta.

Espoon informanttien puheessa jälkitavujen *-eA*-yhtymän kohdalla ilmenevä tilanteinen vaihtelu on nähtävissä. Vaikka informantit pysyvät selkeästi murteellisessa rekisterissä molempien keskustelujen aikana, yhteiskeskustelussa he siirtyvät täysin murteelliseen rekisteriin. Yhteiskeskustelussa tosin *-eA*-yhtymän edustuksia on kuitenkin vain yksi ja sekin murteellisena varianttina *-ee*. Erilliskeskustelussa informantit myös suosivat murteellista varianttia *-ee*, mikä saattaa selittää murteellisen variantin valinnan myös yhteiskeskustelussa.

Nivalan informanttien puheessa tilanteinen vaihtelu on voimakkaampaa kuin Espoon informanteilla. Niin erillis- kuin yhteiskeskustelussakin Nivalan informanttien valitsemien murteellisten varianttien ja yleispuhekielisten muotojen jakauma saman kielenpiirteen kohdalla on tasaisempaa kuin Espoon informanteilla. Tutkimukseni perusteella pääkaupunkiseudun informanteilla on taipumus pysyä murteellisessa rekisterissä puhekumppanista riippumatta. Molemmissa tutkimissani kielenpiirteissä murteellista variant-

tia on vähintään 90 % kaikista aineiston esiintymistä molemmissa keskusteluissa. Tähän toki voinee olla vaikuttamassa yleiskielen ja pääkaupunkiseudun puhekielen läheisyys.

5. PÄÄTÄNTÖ

Hypoteesini, että informantit siirtyvät käyttämään yleispuhekielisempiä muotoja valituista kielenpiirteistä, toteutui osittain. Molemmat informanttijoukot mukauttivat ainakin jonkin verran puhettaan yleiskielisempään muotoon keskustelussa toismurteisten kanssa. Poikkeus oli molempien informanttijoukkojen jälkitavujen *-eA*-vokaaliyhtymän käytössä, jossa molemmat informanttijoukot suosivat murrealueellensa tyypillistä varianttia (*-ee* tai *-iA*). Kyseisen kielenpiirteen osalta hypoteesini toteutui siis vain osittain. Tosin Espoon informanteilla *-eA*-yhtymä edustui vain kerran keskustelussa toismurteisten kanssa, minkä pohjalta en voi lähteä tekemään luotettavia yleistyksiä.

Lopulta kielelliset valinnat ovat puhujan itsensä päätettävissä joko tietoisesti tai tiedostamatta. Myös tilannekonteksti vaikuttaa aina jollakin tavalla keskustelun kulkuun ja sisältöön. Erilliskeskusteluissa tunnelma oli rennompaa kuin hiukan formaalimmassa yhteiskeskustelussa. Erilliskeskusteluissa toisilleen tutut informantit olivat samassa tilassa, kun taas yhteiskeskustelu käytiin näyttöpäätteen ääreltä vieraiden ihmisten kanssa.

Tutkimusprosessissa ilmenneitä ongelmia olivat pieni otanta ja niukka aineisto. Informanttieni ei voi yleistää edustavan koko Nivalan murretta tai pääkaupunkiseudun puhekieltä. Laajemmalla otannalla saataisiin tarkempia ja yleistettävämpiä tuloksia. Toinen esiin noussut ongelma oli Zoomin hyödyntäminen aineiston keruussa. Jälkeenpäin osa informanteista kertoi, ettei Zoomissa pidetty yhteiskeskustelu tuntunut niin luontevalta kuin paikan päällä juttelu. Se saattoi vaikuttaa puheeseen. Eri murrealueiden puhujat eivät myöskään olleet toisilleen entuudestaan tuttuja. Yhteiskeskustelu ei ollut siis samalla tavalla vapautunutta kuin erilliskeskusteluissa. Informanttien oli vaikeampi keksiä itse topiikkia, mikä varmasti vaikutti tilanteen jännittyneisyyteen. Onneksi kysymyspatteristosta oli yhteiskeskustelussa hyötyä.

Mielestäni tutkielman aiheen valinta itsessään oli onnistunut, mutta syksyn aikana huomasin kohtia, joissa olisin halunnut toimia toisin. Tutkimukseni edetessä harmittelin erityisesti tiukkaa aiheajausta ja karkeaa litterointia. Olisi ollut mielenkiintoista tutkia syitä variaatioon. On toki muistettava, että kandidaatintutkielman pituus rajoittaa tutkimuksen laajuutta. Koska litteroin vain ne saneet, joissa valitsemiani kielenpiirteitä esiin-

tyi, jäi keskusteluista konteksti kokonaan ulkopuolelle. Sen takia koin tutkimukseni jäävän mielestäni hiukan vajaaksi, kun en pystynyt osoittamaan syitä kielen variaatiolle. Aiheesta olisi kuitenkin hyvä tehdä laajempaa jatkotutkimusta, jossa suuremmasta otannasta huomioitaisiin esimerkiksi ikä, sukupuoli ja sosioekonominen asema sekä itse keskustelutilanteeseen liittyvät kontekstit (esim. topiikki, roolit, asenne).

Tutkielmani edetessä esiin nousi monia muitakin mahdollisia jatkotutkimusmahdollisuuksia. Niin pääkaupunkiseudun kuin Nivalankin murteella on paljon tarjottavaa kielentutkimuksen kentälle. Erityisen kiinnostavaa olisi lähteä tutkimaan itämurteiden erikoisgemmaation kestoasteita Nivalan murteessa. Myös pääkaupunkiseutulaisten käsityksien tutkiminen itämurteiden erikoisgemmaatiosta ja muista murrepiirteistä on kielentutkimuksen osa-alue, johon olisi hyvä saada lisätutkimusta.

LÄHTEET JA LYHENTEET

Tutkimusaineisto

Zoomin välityksellä pidetyt erillis- ja yhteiskeskustelut elokuussa 2022. Aineiston nauhoitteet tuhattu informanttien pyynnöstä tutkimuksen valmistuttua. Litteraatti on Maria Luokkasen hallussa.

Lähteet

- AITTOKOSKI, TANJA 2011: *"Litrasev viinapulloj ja séittemätöista kalijjaa" : Diftongin reduktio ja geminaatio erään pyhäjärvisistä nuorista koostuvan ryhmän puhekielessä*. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- CHAMBERS, J. K. 1995: *Sociolinguistic theory. Linguistic variation and its social significance*. Language in Society 22. Oxford: Blackwell.
- ESKOLA, JARI – SUORANTA, JUHA 2000: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- HYVÄRINEN, MINNA-MARI 2017: *Tapaustutkimus erään muuttujan kielestä. d:n vastineiden ja 1. ja 2. persoonapronominien variaatio kahdessa eri tilanteessa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- ITKONEN, TERHO 1983: *Välikatsaus suomen kielen juuriin*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- ITKONEN, TERHO 1978: *Kantasuomesta suomeen*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- ITKONEN, TERHO 1997: *Nimestäjän opas*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 2009: Koodinvaihto ja kielitaito s. 309–330. – Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Päivi Pahta (toim.), *Kielet kohtaavat*. Helsinki: SKS.
- KERVINEN, ANTTI 1993: *Yleis- ja erikoisgeminaatio Pyhännän koululaisten puhekielessä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- KETTUNEN, LAURI 1930: *Suomen murteet: 2, Murrealueet*. Helsinki: SKS.
- KUNNAS, NIINA 2007: *Miten muuttuu runokyllien kieli. Reaalitutkimus jälkitavujen A-*

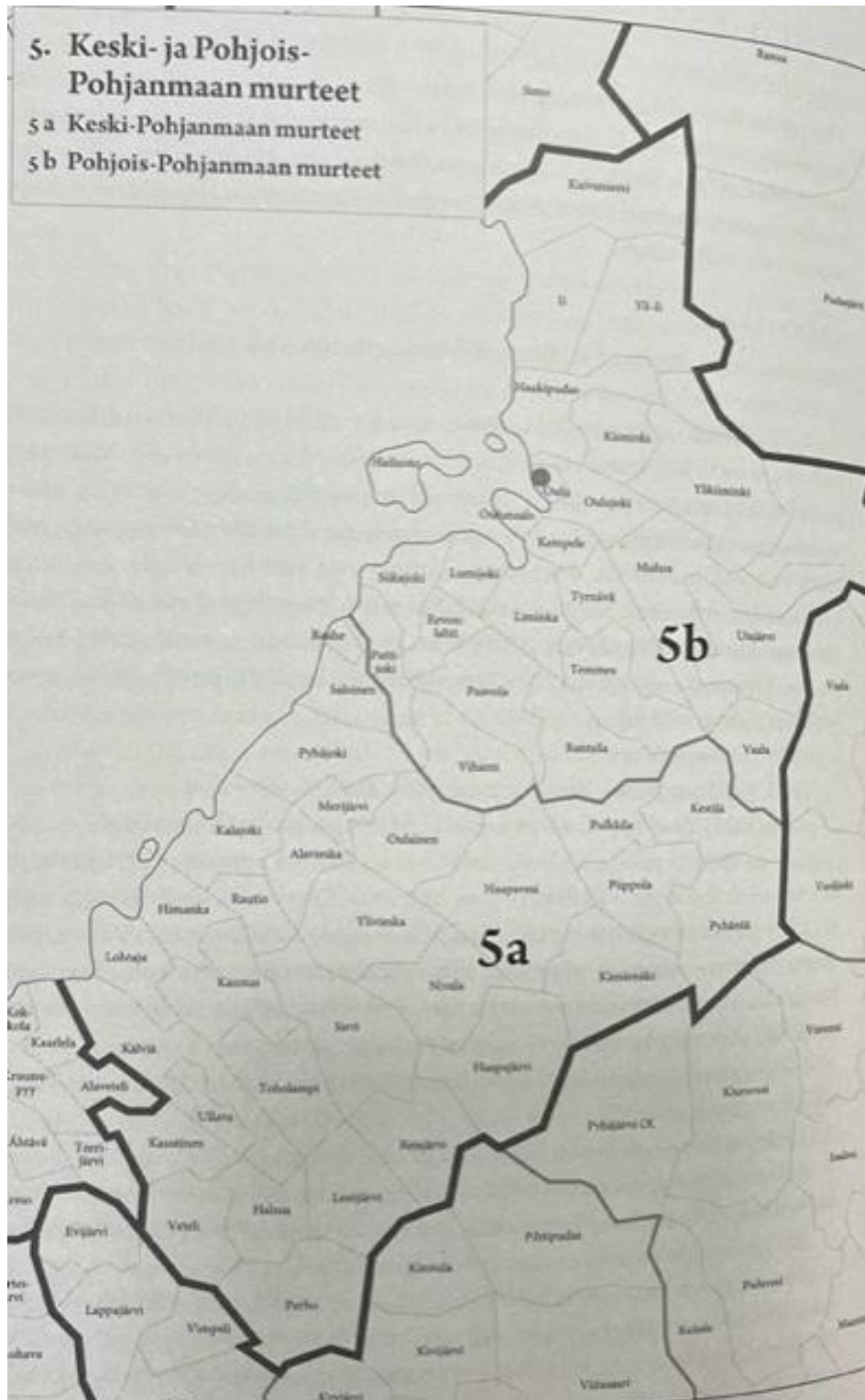
- loppuisten vokaalijonojen variaatiosta vienalaismurteissa.* Acta Universitatis Oulensis. B Humaniora 78. Oulun yliopisto.
- KURKI, TOMMI 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä.* SKST 1036. Helsinki: SKS.
- LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot: Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua.* SKST 964. Helsinki: SKS.
- LYYTIKÄINEN, ERKKI – JORMA REKUNEN – JAAKKO YLI-PAAVOLA (toim.) 2013: *Suomen murrekirja.* Helsinki: Gaudeamus.
- MAKKONEN, SEIJA – MANTILA, HARRI (toim.) 1997: *Pohjoissuomalaisen puhekielen sosiolingvistinen variaatio.* Oulu: Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja N:o 8.
- MANTILA, HARRI 2004: *Murre ja identiteetti.* – *Virittäjä* 180 s. 324–327.
- MANTILA, HARRI – PÄÄKKÖNEN, MATTI 2010: *Oulun seudun murteen vokaalisto. Historia, muutos ja variaatio.* Helsinki: SKS
- MIELIKÄINEN, AILA 1991: *Murteiden murros. Levikkikarttoja nykypuhekielen piirteistä.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- MUSTANOJA, LIISA 2011: *Idiolekti ja sen muuttaminen. Reaaliaikatutkimus Tampereen puhekielestä* s. 56. Tampere: Tampereen yliopisto.
- MYERS-SCOTTON, CAROL 1997: Code-switching. – Florian Coulmas (toim.), *The Handbook of sociolinguistics* s. 217-237. Oxford: Blackwell.
- NAHKOLA, KARI 1987: *Yleisgemmaatio. Ääntenmuutoksen synty ja vaiheet kielisysteemissä erityisesti Tampereen seudun hämäläismurteiden kannalta.* SKST 457. Helsinki: SKS.
- NISKANEN, SATU 2010: *Murteen mukauttaminen keskustelussa toismurteisen kanssa.* Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- Nivalan kaupungin verkkosivut. <https://www.nivala.fi/> (7.9.2022)
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2000: Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä. – Kari Sajaavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 13–16. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- PALANDER, MARJATTA 1987: *Suomen itämurteiden erikoisgemmaatio.* SKST 455. Helsinki: SKS.
- PAUNONEN, HEIKKI 1991: *Till en ny indelning av de finska dialekterna.* – *Fenno-Ugriva*

Suecana 10 s. 75–79.

- PAUNONEN, HEIKKI 1995: *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- PAUNONEN, HEIKKI 2006: Vähemmistökielestä varioivaksi valtakieleksi. – Kaisu Juusela & Katariina Nisula (toim.), *Helsinki kieliyhteisönä* s. 13–99. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- PETÄJÄJÄRVI, SALLA 2019: *Geminaatioilmiöt oululaisten nuorten puhekielessä*. Suomen kielen kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto.
- RAPOLA, MARTTI 1966: *Suomen kielen äännehistorian luennot*. SKST 283. Helsinki: SKS.
- ROUHIKOSKI, ANU 2015: Kela-korttii tai jotai henkkarii mukana? – Marja-Leena Sorjonen, Anu Rouhikoski & Heini Lehtonen (toim.), *Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit* s. 131–141. Helsinki: SKS.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- SUIHKONEN, PAAVO 1992: *Klusiilien vaihtelusuhteet Kala- ja Lestijokilaakson murteissa*. SKST 577. Helsinki: SKS.
- TOLONEN, PÄIVI 2020: *Se jätkä oli tyllii amerikkalaine. Diftongireduktio ja erikoisgeminaatio oululaisnuorten puhekielessä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- TTP = Tieteen termipankki. <http://tieteentermipankki.fi/> (28.11.2022)
- VAATTOVAARA, JOHANNA – SOININEN, STOJANOV, HENNA 2008: Pääkaupunkiseudulla kasvaneiden kotiseuturajaukset ja kielelliset asenteet s. 223–254. – Kaisu Juusela & Katariina Nisula (toim.), *Helsinki kieliyhteisönä*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kieliopin verkkoversio*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
URN:ISBN:978-952-5446-35-7. <https://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>.
(15.11.2022)
- VÄISÄNEN, LIISA 2017: *Itämurteiden erikoisgeminaatio kiuruvetisten nuorten puhekielessä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- WIIK, KALEVI 2006: *Sano se murteella. Minkälaisia suomen murteet ovat ja missä*

niitä puhutaan. Tampere: Pilot-kustannus Oy.

LIITE 1. Nivalan sijoittuminen murrealueisiin nähden. Kartta: *Suomen murrekirja* (Lyytikäinen ym. toim. 2013: 126).

LIITE 2. Pääkaupunkiseudun sijoittuminen murrealueisiin nähden. Kartta: *Suomen murrekirja* (Lyytikäinen ym. toim. 2013: 126).

